

Любов Шара

●

ПІКЛУВАННЯ ПРО БІЖЕНЦІВ І ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЯК ВАЖЛИВА ОПЦІЯ В РОБОТІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ (за матеріалами «Черниговской земской недели», серпень–листопад 1915 р.)¹

DOI: 10.58407/litopis.250106

© Л. Шара, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4921-4718>

Мета статті спрямована на вивчення за матеріалами «Черниговской земской недели» значимого напрямку в діяльності громадського управління Чернігова – турботи про переміщених осіб, яку здійснювало десяте міське попечительство упродовж серпня–листопада 1915 р. **Методологія** дослідження ґрунтується на принципах історизму та об'єктивності; **методи** корелюються з анонсованою метою, є загальнонауковими (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичними (історико-системний, порівняльно-історичний). **Наукова новизна** зумовлена потребою усебічного вивчення досвіду піклування органами міського самоврядування Чернігова про біженців і переселенців у роки Першої світової війни.

Проаналізувавши наявну інформацію, можемо зробити такі **висновки**. Перша світова війна порушила усталений ритм діяльності інституцій громадського управління Чернігова. Новим викликом для них стала турбота про вимушено переміщених осіб, які невпинно прибували до міста, інтегруючись у його громаду, чи зупиняючись для перепочинку перед подальшою евакуацією на схід. Щоб полегшити їхнє становище, думці ухвалили рішення про створення 10-го міського попечительства, зобов'язавши його опікуватися мігрантами. Фінансове підґрунтя для його діяльності не обмежувалося лише відрахуваннями з муніципального бюджету, а й передбачало членські внески попечительства, службовців губернської земської управи, асигнування військового відомства й прибутки від проведення благодійних розважальних заходів.

Попечительство виконувало роль структури, завдяки якій міська дума Чернігова цілеспрямовано допомагала біженцям облаштуватися на новому місці на тривалий час або продовжити евакуацію вглиб країни. Забезпечували їх житлом, продовольством, одягом, предметами першої необхідності. Допомогали з працевлаштуванням, розшуком родичів, матеріально підтримували тих, хто вирішив мігрувати далі. На жаль, затяжний характер війни й зумовлена нею економічна криза гальмували ініціативи гласних громадського врядування, ставали на заваді повноцінній допомозі біженцям, утім, вона була для них порятунком у тяжких життєвих обставинах.

Ключові слова: міське самоврядування, попечительство, біженці, пожертви, благодійні заходи.

Громадське управління Чернігова, збудоване на фундаменті закону 1870 р., переформатоване Положенням 1892 р. та низкою доповнень початку ХХ ст., змінювалося за чисельними, віковими, соціальними параметрами своїх депутатів (гласних), за обширами господарської та фінансової самостійності, за рівнем контролю зі сторони інституцій державної влади, характером взаємин із земським самоврядування і, звісно, за напрямками діяльності.

Потужним викликом для Чернігівської міської думи стала трагічна сторінка в життєписі українських земель – Перша світова війна 1914–1918 рр., – у результаті якої кардинально перенацілився вектор розвитку багатьох країн і народів. Ейфорія загального збудження й переможних настроїв в Російській імперії швидко змінилася жакливою реальністю затяжного воєнного конфлікту, породивши до того незнані проблеми в соціально-економічній царині. Однією з них, – напевно, найскладнішою та багатоаспектною, – стали біженці, коли безкінечні хвилі нещасних людей, змушених залишити рідні домівки, самостійно рушили подалі від бойових дій або ж їх централізовано евакуювали чи депортували.

¹ Стаття виконана в рамках науково-дослідної роботи, що здійснюється на кафедрі всесвітньої історії та міжнародних відносин НУЧК імені Т.Г. Шевченка за темою: «Актуальні проблеми всесвітньої історії та міжнародних відносин в регіональному та глобальному вимірах» (Державний реєстраційний номер: 0124U003563).

Потрапивши в ситуацію матеріальної та моральної скрути, переміщені потребували продуктів харчування, предметів першої необхідності, одягу, взуття, усього того, щоб елементарно вижити й облаштувати нехитре своє повсякдення на новому місці чи мати змогу продовжити евакуацію на схід. Забезпечення їх елементарними речами, полегшення побуту й допомога в подальшій міграції стали невід'ємним компонентом у роботі Чернігівської міської думи. З огляду на виклики сьогодення, історичний досвід не втрачає своєї актуальності, дозволяючи у порівняльній площині розгледіти сильні й слабкі сторони в комунікуванні виборної влади з біженцями та переселенцями під час війни.

Діяльність громадського управління Чернігова упродовж 1914–1918 рр. вже потрапляла в поле зацікавленості науковців. На тлі загальної характеристики Чернігівської губернії в означений час побіжно фокусувалося й на заходах, здійснюваних міським врядуванням самостійно або суголосо із зємством чи губернською адміністрацією. Ідеться про розвідки О. Коваленка, О. Рахна, А. Подвербного та інших². Окремі сюжети соціально-економічного життя Чернігово-Сіверщини періоду Першої світової війни, «біженства» як масового явища прописані у ґрунтовних дослідженнях Л. Жванко та В. Качмалої³. Проте ми не маємо комплексної праці, цілком присвяченої піклуванню Чернігівського громадського управління про біженців протягом 1914–1918 рр.

Отож мета нашої розвідки полягає в тому, щоб, спираючись на матеріали «Черниговской земской недели» за серпень–листопад 1915 р., дослідити значиму опцію в діяльності громадського управління Чернігова – турботу про переміщених осіб, яку здійснювало 10-те міське попечительство.

Ідею організації попечительства анонсували, зважаючи на збільшення числа людей, які прибули з районів активних бойових дій та потребували допомоги. У липні 1915 р. в Чернігові отримали притулок понад 2 тис. осіб із Люблінської та Холмської губерній⁴. Станом на 1 серпня того ж року в місті перебували 1828 осіб, із яких 698 дорослих і 299 дітей розмістили в будівлі цегельного заводу, на заводі Хавіна – відповідно 441 і 210 осіб, на подвір'ї Вільного пожежного товариства – 127 дорослих і 53 дитини⁵.

Переміщеними особами опікувалися дев'ять благодійних попечительств, фінансово допомагаючи за рахунок спеціального воєнного фонду, пожертв від людей, небайдужих до чужого горя. Гласні виборного управління й добровольці, поміж яких С. Серебряков, М. Бодаєв, С. Масютіна, З. Добржанська, Н. Заостровська, А. Барановський, постачали продукти харчування. Однак Чернігівська міська дума завважила нагальну потребу створити під власною егідою структуру, яка би цілеспрямовано турбувалася про облаштування побуту біженців. Імовірно, вагомим спонукальним стимулом став факт скрутного побуту мігрантів у тимчасовому прихистку на Болдиних горах (історична місцевість у Чернігові). Вказувалося, що «вони харчувалися винятково лише кашею з Троїцького монастиря, без хліба, чаю та молока; їм не давали дров на варіння їжі та кип'ятіння води»⁶.

Відтак думці проголосували рішення заснувати міське 10-те попечительство про біженців і переселенців (ідеться про тих, хто самостійно втік від війни й тих, кого централізовано евакуювали). Задля цього обрали попечительську раду, очільником якої став інженер С. Серебряков, заступником – Д. Країнський. Персональний склад налічував 12 осіб: Н. Костров, А. Барановський, М. Імшенецький, І. Дзвонкевич, Б. Камінер, Є. Мавляко, М. Бодаєв, Н. Мглинцев, Владикін, З. Добржанська, Н. Заостровська та Л. Красовська⁷. До того ж у раду увійшли 2 представники від санітарного відомства й по одному – від місцевих національних громад: польської та єврейської. Діяльність ради мала характеризуватися відкритістю й прозорістю. Засідання дозволяли відвідувати усім охочим із правом внесення пропозицій. За потреби на зібрання могли запрошувати фахівців різних галузей.

31 липня 1915 р. відбулася перша нарада 10-го попечительства, на якій чітко окреслили мету роботи, узгодили організаційні моменти. Відвідали її 225 осіб, що вказувало на

² Чернігівська губернія у роки Першої світової війни: Документи і матеріали / [Упорядники: О.Б. Коваленко, О.М. Потапенко, О.Я. Рахно]. Чернівці: Десна Поліграф, 2017. Кн. 1. 360 с.; Коваленко О., Рахно О. Чернігівщина в роки Першої світової війни. *Сіверянський літопис*. 2018. № 6. С. 141–157; Подвербний А. Громадське життя Чернігова на початку I Світової війни (за матеріалами преси). *Сіверянський літопис*. 2012. № 5–6. С. 164–172; Його ж. Робота Чернігівської міської думи на початку I Світової війни (за матеріалами преси). *Сіверянський літопис*. 2017. № 1–2. С. 62–68; Шара Л. До питання про повсякденні справи чернігівського міського самоврядування під час Першої світової війни (за матеріалами 1916 р.). *Сіверянський літопис*. 2014. № 6. С. 33–40 та інші.

³ Жванко Л. Біженці Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.): монографія. Харків: Апостроф, 2012. 568 с. та інші; Качмала В. Наростання загальної кризи на Лівобережній Україні в роки Першої світової війни. *Кравзнавство: науковий журнал*. 2011. № 4. С. 238–246.

⁴ *Черниговская земская неделя* (далі – ЧЗН). 1915. № 32. С. 4.

⁵ Там само. № 37. С. 4.

⁶ Там само. № 33. С. 5.

⁷ Там само. № 32. С. 4.

живий інтерес до справи допомоги біженцям⁸. Як слушно зауважила Любов Жванко, біженство стало каталізатором для української громади, випробуванням її ментальності, яка довела здатність надати допомогу, притулок, зігріти добрим словом сотні тисяч вигнанців без різниці статі, віку, етнічної приналежності. У свідомості українців то були знедолені нещасні люди⁹.

Справді, таке співчуття місцевих громад до переміщених осіб підтверджується й описом одного із благодійних заходів у Чернігові – 29 травня 1915 р., коли організували триденний збір коштів для допомоги «мирному населенню, яке постраждало від воєнних дій, незважаючи на національність та віросповідання». На шпальтах «Черниговской земской недели» зафіксовано, що в перший же день працювали 200 пар збирачів пожертв, переважно учні закладів середньої освіти, які мали кухлі. Вони ходили вулицями міста й пропонували купити квіти, листівки, емблеми. Наголошувалося на активності городян, завдяки цьому «перший день збору минув дуже жваво і можна вважати з великим матеріальним успіхом»¹⁰.

На другий день збирачі побували в інституціях державної адміністрації, громадських і промислово-торгових установах, а на третій, особливо прибутковий, – до збирачів долучилися артисти місцевого театру. Завдяки їм дійство набуло театралізованого характеру. Актори вдяглися у національні костюми (польські, українські), «богатири-артисти» їздили верхи на конях, що надавало своєрідного колориту й викликало інтерес містян. Увечері в міському парку відбулися святкові гуляння з безпрограшним лотерейним конкурсом, білети на який продали за годину, наче гарячі пиріжки. Чернігівське товариство «Сокіл» забезпечило цікавий показ гімнастичних вправ, грав гурт балаєсників, і все це завершилося великим феєрверком. Також ініціювали кухликовий збір у православних храмах, римо-католицькому костелі, єврейських молитовних школах, на пароплаві «Чернігів-Київ». Для потреб біженців жертвували місцеві кінематографи. Триденна активність дозволила акумулювати 3546 руб. 56 коп.¹¹.

Повертаючись до діяльності 10-го міського попечительства, наголосимо, що розпочалася вона з 1 серпня 1915 р. Поміж першочергових завдань було налагодження комунікування з переміщеними особами та задоволення їхніх різноманітних повсякденних запитів. Задля цього створили «довідкову контору» під керівництвом Н. Кострова й Н. Мглинцева, які збирали інформацію про переміщених, шукали для них житло, роботу, отримували кореспонденцію, розшукували родичів, з якими втратився зв'язок, надавали юридичні консультації¹².

Розпочавши реєстрацію переміщених, члени попечительської ради одразу виокремили дві категорії: «біженці» – самостійно втікали від війни, і «виселенці» – централізовано евакуйовані (переселенці – Л.Ш.). Задіяли механізми пошуку зниклих осіб. Списки прізвищ публікували на шпальтах газети «Киевская мысль», розшукували через загальнодержавні Союзи міст і земств.

Радники опрацювали можливість отримання й розподілу між біженцями та переселенцями державної допомоги і субсидій. Звернули увагу на випадки потрапляння до Чернігова інфікованих осіб, тому подали клопотання в управління доріг про «постійну дезінфекцію пасажирських вагонів і теплушок (вагон, облаштований на основі критого товарного вагону й призначений для транспортування людей і тварин)»¹³.

Новоприбулих селили у приміщеннях училищ (ремісничому та для сліпих), церковно-парафіяльній школі при Катерининській церкві, на пожежному дворі, у міському нічному притулку, на території Троїцького монастиря. Щоденно, поки вони не влаштувалися на роботу, забезпечували гарячою їжею 1–2 рази на день, чаєм із білим хлібом, дітей – молоком¹⁴.

Попечительство також видавало марки, за якими можна було харчуватися в дешевих їдальнях, відкритих при міському нічному притулку або у чайній Троїцького монастиря. За рахунок марок біженці отримали 700 обідів. Також видавали пайки в ремісничому училищі для 37-ми родин (85 дорослих, 32 дітей), в училищі сліпих – для 10-ти сімей (20 до-

⁸ ЧЗН. 1915. № 32. С. 5.

⁹ Жванко Л. Біженці Першої світової війни: організація благодійних зборів на українських землях за часів Російської імперії. *Histor!ans*. 2014. 16 березня. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/zabuti-zertvy-viyny/1379-liubov-zhvanko-bizhentsi-pershoyi-svitovoyi-viynyorhanizatsiya-blahodinykh-zboriv-na-ukrayinskykh-zemlyakh-za-chasiv-rosiyskoyi-imperiyi2>.

¹⁰ ЧЗН. 1915. № 24. С. 9.

¹¹ Там само.

¹² Там само. № 37. С. 5.

¹³ Там само. С. 4.

¹⁴ Там само.

рослих, 9 дітей), у міському нічному притулку – 24 родинам (58 дорослих, 35 дитлахів), і п'ятьом сім'ям, які поселили на Болдиній горі (17 дорослих, 9 дітей)¹⁵.

Біженці й переселенці отримували одноразову грошову допомогу. Наприклад, 8 серпня 1915 р. попечительство вдовольнило клопотання восьми осіб, виділивши їм 18 руб. 30 коп., 9 серпня – п'ятьох (11 руб. 18 коп.)¹⁶. Уможливлувалися послуги міських лікарів та фельдшера¹⁷.

Заразом члени попечительства намагалися працевлаштовувати біженців, що, з одного боку, зменшувало асигнування на їхні потреби, а з іншого – оплачувана робота покращувала матеріальний і моральний стан людей. На перших же засіданнях попечительської ради затвердили постанову, згідно з якою пан С. Серебряков «шляхом особистих контактів із лікарняним інспектором повинен домогтися зняття карантину з ізольованих біженців, надавши їм можливість якомога швидше працювати»¹⁸.

Варто наголосити, що попечительство тісним чином взаємодіяло із земським самоврядуванням. Скажімо, коли частину біженців залучили на будівництво залізниці поблизу с. Анисів, то прохали місцеве земство, щоб «забезпечили родини переселенців житлом у с. Слобідка»¹⁹. Водночас цей факт дозволяє зробити логічне припущення стосовно зацікавленості муніципальної влади у перебуванні (звісно, оптимального числа) переміщених у губернії. Адже це додаткові робочі руки, яких хронічно бракувало з огляду на проведену мобілізацію. Промайнуло понад 100 років, і нині ми свідки того, як окремі територіальні громади Чернігівщини намагаються ліквідувати «кадровий голод» вже під час сучасної російсько-української війни, прихищаючи внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з тих територій України, де відбуваються активні бойові дії. Особливо раді родинам із дітьми, бо в селах це уможливило збереження малокомплектних шкіл від закриття.

Однак більшість мігрантів не розглядали Чернігів як місто для тривалого проживання, оскільки губернія була прифронтовою зоною, на її теренах діяли закони воєнного стану. Тому вони воліли рухатися далі на схід, на безпечніші землі. У такому разі попечительство намагалося полегшити їхній шлях: перед дорогою влаштовували безкоштовне миття в лазні, видавали чисту білизну, одяг, предмети першої необхідності та кошти з розрахунку по 1,5 руб. на дорослого і по 1 руб. на дитину²⁰. Так, протягом серпня 1915 р. профінансували на означену потребу 436 руб. 92 коп., забезпечили одягом і білизною 30-х дітей та 25 дорослих (15 жінок, 10 чоловіків). Станом на 11 вересня того ж року подальшої евакуації чекали ще 100 біженців. Загалом тоді в Чернігові перебували 4591 особа або 1297 сімей²¹.

Звідки на усе це попечительство брало фінанси? Зазвичай його скарбниця поповнювалася коштами, зібраними під час різноманітних благодійних заходів розважального характеру (вистави, музично-літературні вечори тощо). Наприклад, 4 і 9 серпня 1915 р. акумулювали відповідно 530 руб. після вистави «Добре пошитий фрак» і 432 руб. – після музично-літературного вечора²². 20 вересня в приміщенні губернской земської управи відбувся концерт «із величезним успіхом», як значилося в звіті. Вирахувавши витрати на його організацію (76 руб. 99 коп.), члени попечительства отримали 562 руб. 22 коп. чистого прибутку (від реалізації білетів – 332 руб. 35 коп., квітів – 73 руб. 64 коп., концертних програм – 102 руб. 20 коп., бенефіцій – 54 руб. 03 коп.)²³.

Упродовж 29 днів першого місяця роботи попечительства до його скарбниці надійшли 1597 руб. 84 коп. Постатейно вони розподілялися так: членські внески попечительської ради – 110 руб. 78 коп., службовців губернского земства – 516 руб. 51 коп., від міської управи – 250 руб., воєнного фонду 200 руб., за благодійні розважальні заходи – 520 руб. 55 коп. Видатки склали 1525 руб. 53 коп., з яких 50 руб. – для їдальні у чайній Троїцького монастиря, 51 руб. 53 коп. – на канцелярські товари й оклад діловода у довідковій конторі, 77 руб. 58 коп. – купівлю обідів у дешевих їдальнях, 228 руб. 64 коп. – на пайки, 230 руб. – на продовольство для біженців, розміщених на пожежному дворі, 450 руб. 86 коп. – одноразова допомога 62 особам, 436 руб. 92 коп. – виплати для тих, хто евакуюювався далі на схід²⁴.

¹⁵ ЧЗН. 1915. № 37. С. 5.

¹⁶ Там само. № 34. С. 4.

¹⁷ Там само. № 37. С. 4.

¹⁸ Там само. № 33. С. 4.

¹⁹ Там само. № 34. С. 4.

²⁰ Там само. № 34. С. 4; № 37. С. 4.

²¹ Там само. № 37. С. 5.

²² Там само. № 34. С. 4.

²³ Там само. № 40. С. 6.

²⁴ Там само. № 37. С. 5–6.

Проаналізувавши статистичні дані, оприлюднені у фінансових звітах попечительства за серпень–листопад 1915 р., помітимо такі тенденції. По-перше, очевидним було збільшення фінансових надходжень до його каси. Якщо упродовж 29 днів серпня отримали 1597 руб. 84 коп., то в листопаді – 4799 руб. 02 коп. По-друге, основні джерела прибутків надходили від розважальних благодійних заходів, із воєнного фонду, членських внесків попечительської ради, службовців губернської земської управи, з міської управи (від Тетянинського комітету). По-третє, поступово почали зменшуватися надходження з воєнного фонду й членські внески, але з'явилися нові джерела доходів. Зокрема, у серпні–вересні воєнний фонд виділив 1550 руб. 02 коп., у листопаді – жодної копійки, Тетянинський комітет асигнував 983 руб. у серпні–вересні й лише 253 руб. 72 коп. – у листопаді, членські паї службовців губернського земства – 882 руб. 68 коп. (за серпень–вересень) і 155 руб. 33 коп. – за листопад.

Скоротилися й сплати від представників попечительства. Скажімо, його очільник, пан С. Серебряков у серпні–вересні заплатив 179 руб. 50 коп., у листопаді – 10 руб., М. Імшенецький відповідно 142 руб. 50 коп. у серпні–вересні й лише 14 руб. – у листопаді. Можливо припустити, що причина криється у поглибленні економічного колапсу, зубожінні населення, життєвій необхідності задовольняти першочергово власні потреби, вартість яких стрімко зростала, зважаючи на дорожнечу та інфляцію. Натомість у листопаді бачимо низку нових джерел доходів – благодійні кошти від установ – Чернігівське реальне училище, Чернігівська чоловіча гімназія, компанія «Брати К. і А. Лисак» та інші.

Загалом протягом 6 серпня – 26 листопада 1915 р. каса попечительства поповнилася на 11463 руб. 60 коп.

Із плином часу, на жаль, частина попечительської ради відсторонилася від щоденної кропіткої роботи. Фактично весь тягар турбот лягав на плечі 5–6 осіб. Як результат – щомісяця залишалася не використаною певна сума коштів: у серпні – 72 руб. 31 коп.²⁵, а в листопаді вже накопичилося 2478 руб. 66 коп.²⁶.

Розглянувши витратні статті попечительства за серпень–листопад 1915 р., бачимо, що лівова частка грошей у серпні–вересні спрямовувалася на забезпечення біженців продуктами харчування – 1881 руб. 96 коп., з яких 198 руб. 94 коп. – оплата обідів у їдальнях, 480 руб. 99 коп. – на купівлю продуктів харчування, 1202 руб. 03 коп. – комплектування пайків. Другу позицію посіли витрати на допомогу тим, хто евакуювався далі на схід, – 1274 руб. 32 коп., а третю – одноразові відрядження для 136 сімей – 1155 руб. 75 коп. Незначну суму заплатили за придбання одягу для переміщених – 45 руб., допомогли єврейському комітету (для біженців-євреїв) – 309 руб., асигнували на канцелярські потреби довідкової контори 138 руб. 90 коп. і ще лишилося 434 руб. 59 коп. як запас на наступний місяць.

У листопаді 1915 р. статті видатків 10-го попечительства кардинально змінилися. Найбільше грошей – 1051 руб. – спрямували на оплату правонавчання, 693 руб. 81 коп. – купівлю білизни, одягу, взуття, інших необхідних речей для біженців, 359 руб. 15 коп. – поміч квартиронаймачам (квартплата, купівля дров, води тощо), 78 руб. 80 коп. – на оплату обідів у їдальнях, 78 руб. – тим, хто евакуювався углиб країни, 59 руб. 60 коп. – на канцелярські потреби довідкової контори і 2478 руб. 66 коп. – залишилися не реалізованими.

Усього з 6 серпня по 26 листопада 1915 р. асигнували з бюджету попечительства 8534 руб. 42 коп., тобто, пам'ятаючи про сукупний дохід у 11463 руб. 60 коп., можемо підрахувати закономлену частку – 2929 руб. 18 коп.²⁷.

Складно сказати, чому кошти лишилися. Потік біженців не зменшувався, навпаки, маємо відомості, що протягом 17–22 жовтня в Чернігові зупинилися на пропускному пункті до 15 тис. осіб. Оскільки до такої кількості переміщених не підготувалися вчасно, не зарезервували приміщень для ночівлі й проживання, то багатьом із них довелося провести кілька днів на своїх, «покритих полотном і ковдрами, фурманках (підводах – Л.Ш.)»²⁸. Імовірно, рада попечительства лишала кошти на наступний рік, враховуючи зменшення доходів і скрутне становище населення.

Опрацьовані матеріали дозволили констатувати наступне. Перша світова війна порушила усталений ритм діяльності інституцій громадського управління Чернігова. Новим викликом для них стало піклування про біженців і переселенців, які невпинно прибували до міста, інтегруючись у його громаду, чи зупиняючись для перепочинку перед подальшою евакуацією на схід. Щоб полегшити їхнє становище, думці ухвалили рішення про створення 10-го міського попечительства, зобов'язавши його опікуватися мігрантами. Фі-

²⁵ ЧНЗ. 1915. № 37. С. 5–6.

²⁶ Там само. № 50. С. 2.

²⁷ Там само. № 41. С. 1 зв.; № 50. С. 2.

²⁸ Там само. № 44. С. 7.

нансове підґрунтя для його діяльності не обмежувалося лише відрахуваннями з муніципального бюджету, але й передбачало пожертви членів попечительства, службовців губернської земської управи, асигнування військового відомства й прибутки від проведення благодійних розважальних заходів.

Попечительство виконувало роль структури, завдяки якій міська дума Чернігова цілеспрямовано допомагала біженцям облаштуватися на новому місці на тривалий час або продовжити евакуацію вглиб країни. Забезпечували їх житлом, продовольством, одягом, предметами першої необхідності. Допомагали з працевлаштуванням, розшуком родичів, матеріально підтримували тих, хто вирішив мігрувати далі. На жаль, затяжний характер війни й зумовлена нею економічна криза гальмували ініціативи гласних громадського врядування, ставали на заваді повноцінній допомозі біженцям, утім, вона була для них потунком у тяжких життєвих обставинах.

References

- Zhvanko, L. (2012). Bizhentsi Pershoi svitovoi viiny: ukrainskyi vymir (1914–1918 rr.) [Refugees of the First World War: the Ukrainian dimension (1914–1918)]. Kharkiv, Ukraine.
- Kovalenko, O., Rakhno, O. (2018). Chernihivshchyna v roky Pershoi svitovoi viiny [Chernihiv Oblast during the First World War]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 141–157.
- Kachmala, V. (2011). Narostannia zahalnoi kryzy na Livoberezhnii Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny [The growth of the general crisis in Left Bank Ukraine during the First World War]. *Kraieznavstvo: naukovyi zhurnal – Lokal studies: scientific journal*, 4, P. 238–246.
- Podverbnyi, A. (2012). Hromadske zhyttia Chernihova na pochatku I Svitovoi viiny (za materialamy presy) [Public life of Chernihov at the beginning of World War I (according to press materials)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5–6, P. 164–172.
- Podverbnyi, A. (2017). Robota Chernihivskoi miskoi dumy na pochatku I Svitovoi viiny (za materialamy presy) [The work of the Chernihiv City Duma at the beginning of World War I (according to press materials)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1–2, P. 62–68.
- Shara, L. (2014). Do pytannia pro povsiakdenni spravy chernihivskoho miskoho samovriaduvannia pid chas Pershoi svitovoi viiny (za materialamy 1916 r.) [To the question of the daily affairs of the Chernihiv city self-government during the First World War (based on the materials of 1916)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 33–40.

Шара Любов Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т. Шевченка (вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна).

Shara Liubov – candidate of historical sciences, docent of the department of the world history and international relations, T. Shevchenko National university «Chernihiv collegium» (53 Hetmana Polubotka Str., Chernihiv, 14013, Ukraine).

E-mail: ljuba_che@ukr.net

CARING FOR REFUGEES AND DISPLACED PERSONS AS AN IMPORTANT DIRECTION OF THE CHERNIHIV CITY DUMA WORK (BASED ON THE «CHERNIHIV ZEMSKAYA NEDELYA» NEWSPAPER, AUGUST–NOVEMBER 1915)

The purpose of the publication, based on the «Chernihiv Zemskaya Nedelya» newspaper to study a significant area in the activity of the Chernihiv public administration as caring for displaced persons, which was carried out by the 10th city guardianship during August–November 1915. **The research methodology** is based on the principles of historicism and objectivity; the methods are correlated with the announced goal, are general scientific (analysis, synthesis, generalisation) and special historical (historical-systemic, comparative-historical). **The scientific novelty** is due to the requirement for a comprehensive study of the caregiving experience for refugees and displaced people during the years of the First World War by the Chernihiv city self-government.

After analyzing the available information, we can draw the following **conclusions**. The First World War disrupted the established rhythm of activities in the Chernihiv public administration institutions. Taking care of the forcibly displaced persons, who were constantly arriving in the city, integrating them into the community, or stopping to rest before further evacuation to the East, was a new challenge for the local authorities. In order to relieve that situation, the councilors decided to create the 10th city guardianship, which had been obligated to take care of migrants. The financial basis for its activity was not limited to deductions from the municipal budget, but also provided for membership fees of the trusteeship, employees of the provincial zemstvo administration, appropriations of the military department, and profits from the charity entertainment events.

The trusteeship functioned as a structure through which the Chernihiv city council purposefully helped refugees to settle in a new place for a long time or until they continued to evacuate inland. They were provided with housing, food, clothing, and necessities. They also helped with employment, searching for relatives, financially supporting those who decided to migrate further. Unfortunately, the protracted nature of the war and the economic crisis caused by it slowed down the initiatives of public administration officials,

standing in the way of full assistance to refugees, however, remained a saving factor for them in difficult life circumstances.

Key words: city self-government, trusteeship, refugees, donations, charity events.

Дата подання: 1 серпня 2024 р.

Дата затвердження до друку: 4 лютого 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Шара, Л. Піклування про біженців і переселенців як важлива опція в роботі Чернігівської міської думи (за матеріалами «Черниговской земской недели», серпень–листопад 1915 р.). *Сіверянський літопис*. 2025. № 1. С. 89–95. DOI: 10.58407/litopis.250106.

Цитування за стандартом APA

Shara, L. (2025). Pikluvannya pro bizhentsiv i pereselentsiv yak vazhlyva opciya v roboti Chernihivskoi miskoi dumy (za materialamy «Chernigovskoj zemskoj nedeli», serpen–lystopad 1915 r.) [Caring for refugees and displaced persons as an important direction of the Chernihiv City Duma work (based on the «Chernihiv Zemska Nedelya» newspaper, August–November 1915)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, P. 89–95. DOI: 10.58407/litopis.250106.

